



OLIIY TA'LIM TIZIMINI RIVOJLANTIRISH MUAMMOLARI VA ULARNI HAL ETISHDA ILMIY TADQIQOTLARNING ROLI

Serkayev Qamar Pardayevich

*t.f.d., DSc, prof Guliston davlat universiteti Oziq-ovqat texnologiyalari kafedrasida
dotsenti*

Nurmuxammedov Axmad Anvarovich

Guliston davlat universiteti Oziq-ovqat texnologiyalari kafedrasida o'qituvchisi

Alimova Diyora Shermuhammad qizi

*Guliston davlat universiteti Oziq-ovqat texnologiyalari kafedrasida magistri
alimovadiyora@gmail.com*

Anotatsiya: Maqolada ta'lim tizimi va milliy iqtisodiyot rivoji o'rtasidagi uzviy bog'liqlik, shuningdek, ilmiy yutuqlar va ishlab chiqarish tajribasini texnik ta'lim jarayonida integratsiyalashning ahamiyati tahlil qilinadi. Jahon tajribasi va O'zbekiston misollari asosida, mamlakat taraqqiyoti uchun ta'lim tizimini modernizatsiya qilish, zamonaviy bilim va ko'nikmalarga ega raqobatbardosh mutaxassislarni tayyorlash muhim strategik vazifa ekanini ko'rsatildi. Maqolada ta'lim tizimining hozirgi globallashuv va texnologik rivojlanish sharoitida duch kelayotgan muammolari, jumladan, talaba kontingentining ortishi, ta'lim sifati, moliyaviy resurslar yetishmasligi va jamiyatdagi an'anaviy inertlik ko'rsatildi. Shu bilan birga, ushbu muammolarni hal etish uchun ta'limni modernizatsiya qilish, amaliy mashg'ulotlar va laboratoriya ishlari orqali nazariya va amaliyotni uyg'unlashtirish, innovatsion va texnologik kompetensiyalarni rivojlantirish hamda strategik islohotlarni amalga oshirish zaruriyati ta'kidlandi.

Kalit so'zlar: ta'lim tizimi, texnik ta'lim, ilmiy yutuqlar, ishlab chiqarish tajribasi, innovatsion kompetensiya, strategik islohotlar.

Avvalo, jamiyat rivojlanishi bilan ta'lim tizimi taraqqiyoti o'rtasidagi uzviy bog'liqlikni asoslab olish zarur. Chunki mamlakatning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishi, innovatsion yutuqlarga erishish va raqobatbardosh kadrlarni tayyorlash darajasi bevosita ta'lim sifatiga bog'liqdir.

Bu o'zaro bog'liqlikni isbotlashda O'zbekiston Respublikasida so'nggi yillarda qabul qilingan bir qator muhim hujjat va qarorlar asos bo'lib xizmat qiladi. Jumladan, "Ta'lim to'g'risida"gi Qonun (yangi tahriri, 2020-yil), "Yoshlarni ma'naviy-axloqiy va jismoniy barkamol etib tarbiyalash hamda ularga ta'lim berish tizimini yanada takomillashtirish to'g'risida"gi Prezident qarori (2019-yil), Oliy ta'lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasi (2019-yil) va boshqa normativ hujjatlar ta'limning jamiyatdagi o'rni hamda uni rivojlantirishning ustuvor yo'nalishlarini belgilab bergan.

Mazkur dasturiy hujjatlar O'zbekistonda ta'lim, fan va ishlab chiqarish integratsiyasini mustahkamlash, ilmiy tadqiqotlar natijalarini amaliyotga tatbiq etish, zamonaviy bilim va texnologiyalarni egallagan malakali mutaxassislarni tayyorlashni



davlat siyosatining muhim yo'nalishiga aylantirgan. Shu jihatdan, ta'lim tizimini modernizatsiya qilish jamiyatning barqaror rivojlanishiga xizmat qiluvchi strategik omil sifatida qaralmoqda.

Jahon tajribasi shuni ko'rsatadiki, har qanday davlatning taraqqiyoti va inqirozli holatlardan chiqib ketishida ta'lim tizimining holati hamda aholining bilim darajasi hal qiluvchi ahamiyatga ega bo'lgan.

Masalan, tarixda ma'lumki, ba'zi davlatlar o'z raqiblaridan texnologik yoki iqtisodiy jihatdan emas, balki ta'lim va ilm-fan rivoji orqali ustunlikka erishgan. Bu haqiqatni O'zbekiston taraqqiyoti misolida ham kuzatish mumkin. Mamlakatimiz mustaqillikka erishgandan so'ng, barqaror rivojlanish va iqtisodiy yuksalishning eng muhim omili sifatida aynan ta'lim tizimini modernizatsiya qilish, zamonaviy bilim va ko'nikmalarga ega yosh avlodni tarbiyalash masalasiga alohida e'tibor qaratdi.

Bugungi kunda O'zbekistonda ta'lim sohasida amalga oshirilayotgan keng ko'lamli islohotlar "Ta'lim to'g'risida"gi Qonun, "Yangi O'zbekiston – taraqqiyot strategiyasi", shuningdek, "Ilm, ma'rifat va raqamli iqtisodiyotni rivojlantirish yili" kabi tashabbuslar mamlakatning intellektual salohiyatini yuksaltirishga xizmat qilmoqda. Ayniqsa, texnik va kasbiy ta'lim tizimini rivojlantirish orqali zamonaviy ishlab chiqarishning ehtiyojlariga mos, innovatsion fikrlaydigan, texnologiyani chuqur o'zlashtirgan mutaxassislarni tayyorlash davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Shu ma'noda, O'zbekistonning raqobatbardosh iqtisodiyot qurish yo'lidagi eng muhim strategik kuchi bu ilmiy salohiyat va sifatli ta'lim tizimidir.

Hozirgi vaqtda ta'lim inson faoliyatining eng keng qamrovli sohalaridan biriga aylangan. Butun dunyo bo'yicha ta'lim tizimida bir milliarddan ortiq o'quvchi va deyarli 50 million o'qituvchi faoliyat yuritmoqda. Aksariyat rivojlangan mamlakatlarda ta'lim tizimini isloh qilish jarayonlari olib borilmoqda. Bu bejiz emas, chunki axborot va texnologiyalar asri bo'lgan XXI asrda davlatlar raqobatbardoshligining asosiy mezonini bu millatning savodxonlik darajasi, zamonaviy texnologiyalarni o'zlashtirish va rivojlantirish qobiliyatidir.

XXI asr boshida milliy va xalqaro ta'lim tizimlari chuqur inqiroz davrini boshdan kechirgan, bu holat ma'lum darajada barcha mamlakatlarga xos edi. Ushbu inqiroz quyidagi omillar bilan tavsiflanadi:

- sifatli ta'lim olishni istaganlar soni bilan uni amalda olish imkoniyatiga ega bo'lganlar o'rtasida katta tafovut mavjud. Bu tafovut turli mamlakatlarda har xil darajada bo'lsa-da, u butun dunyoda mavjud, chunki mavjud maktablar va universitetlar ta'limga bo'lgan tobora ortib borayotgan ehtiyojni to'liq qondira olmayapti.

Butun dunyo bo'yicha kasb-hunar ta'limi tez o'zgarayotgan texnologiyalar darajasiga yetib bora olmayapti, ya'ni ta'lim tizimlari nisbatan konservativ;

- moliyaviy resurslarning keskin yetishmasligi sababli ta'lim tizimlari yangi talab va ehtiyojlarga to'liq javob bera olmaydi;



• ta'lim tizimlariga xos inertlik ularning tashqi chaqiriq va talablar natijasida ichki tuzilishini juda sekin o'zgartirishiga olib keladi;

• shuningdek, jamiyat va fuqarolarning o'zgarishlarga inertligi, mavjud an'anaviy rag'bat tizimlarining ta'siri bilan birga, ta'lim va malakali kadrlarni milliy rivojlanish manfaatlariga samarali yo'naltirishga to'sqinlik qiladi.

Turli mamlakatlarning milliy ta'lim tizimlari doimiy ravishda inqirozli holatlarga duch keladi. Har doim moliyaviy resurslar, o'qituvchilar, bino va jihozlar, o'quv adabiyotlari va boshqa zarur vositalar yetishmasligi muammosi yuzaga keladi, ya'ni qat'iy aytganda, faqat o'quvchilar bundan mustasno. Shu bilan birga, bugungi kunda dunyodagi vaziyat keskin farq qiladi va ilgari odatiy deb hisoblangan holatlar bilan taqqoslanmaydi. Hozirgi global ta'lim inqirozi insoniyat uchun jiddiy oqibatlariga olib kelishi mumkin.

So'nggi yillarda insoniyatning faqat iqtisodiy o'sish va qudrat orqali rivojlanishi cheklanganligi va xavfli ekanligi tobora aniqroq anglanmoqda. Aksincha, kelajakdagi taraqqiyot insonning madaniyati, bag'rikengligi, tushunish qobiliyati va donoligi darajasiga bog'liq bo'ladi. Rivojlanish insonning nima egallashida emas, balki u kim ekanligi va mavjud resurslardan nimani uddalay olishi bilan belgilanadi (Erikh Fromm).

XXI asrda ta'lim bo'yicha Xalqaro komissiyaning 1997-yilda UNESCO tomonidan taqdim etilgan "Ta'lim: yashirin xazina" nomli hisobotida ta'kidlanishicha, "biz asosiy qarama-qarshiliklarni yengishga har tomonlama tayyor bo'lishimiz kerak, ular yangi bo'lmasa-da, XXI asrning eng muhim muammolariga aylanishi mumkin".

Shunday muammolardan faqat birini keltiramiz, u mazkur ish mavzusiga eng yaqin: bu bilimning misli ko'rilmagan darajada rivojlanishi bilan insonning ularni o'zlashtirish imkoniyati o'rtasidagi qarama-qarshilik. Bu yangi sohalarni hisobga olgan holda, masalan, o'zini anglash, jismoniy va psixologik salomatlikni ta'minlash vositalari, shuningdek, tabiat muhitini anglash va uni saqlashga yo'naltirilgan ta'lim. Shu munosabat bilan, islohotlar bo'yicha aniq strategiya ishlab chiqish, ustuvor yo'nalishlarni belgilash va asosiy asosiy ta'lim elementlarini saqlagan holda, har bir insonning bilim, tajriba va madaniyatini rivojlantirish orqali hayotni to'g'ri qurish imkoniyatlarini yaratish zarur.

Ta'lim, ayniqsa oliy ta'lim, ijtimoiy-iqtisodiy taraqqiyotning asosiy va yetakchi omili sifatida qaraladi. Shu sababli, butun dunyo bo'yicha ta'limning barcha ostiz tizimlariga, jumladan oliy ta'limga ham alohida e'tibor qaratilmoqda.

Hozirgi kunda O'zbekiston ta'lim tizimi oldida turli murakkab muammolar mavjud: o'quvchilar sonining ortishi, ta'lim sifati, texnologik rivojlanishning tezligi, moliyaviy resurslar yetishmasligi va jamiyatdagi an'anaviy inertlik. Ushbu muammolarni samarali hal qilishning eng muhim yo'li ta'lim tizimini isloh qilish, zamonaviy bilim va ko'nikmalarga ega raqobatbardosh mutaxassislarni tayyorlash hamda oliy va kasb-hunar ta'limini ishlab chiqarish ehtiyojlariga moslashtirishdir.

Muammoni hal qilishda quyidagi choralarda samarali bo'lishi mumkin:



Ta'lim tizimini modernizatsiya qilish: yangi pedagogik texnologiyalarni joriy etish, axborot-kommunikatsiya vositalaridan keng foydalanish, laboratoriya va amaliy mashg'ulotlarni kengaytirish.

Moliyaviy va resurs ta'minotini yaxshilash: o'qituvchilar malakasini oshirish, zamonaviy o'quv adabiyotlari va jihozlar bilan ta'minlash.

Innovatsion va texnologik yondashuvlarni rivojlantirish: talabalarning mustaqil fikrlash, muammolarni hal qilish va innovatsion g'oyalarni amaliyotga tatbiq etish kompetensiyalarini shakllantirish.

Jamiyat va inson kapitalini rivojlantirish: o'quvchilarda madaniyat, bag'rikenglik va ijtimoiy mas'uliyatni oshirish orqali ta'limning milliy rivojlanishdagi rolini kuchaytirish.

Strategik rejalashtirish: islohotlar uchun aniq strategiya ishlab chiqish, ustuvor yo'nalishlarni belgilash va asosiy ta'lim elementlarini saqlash.

Shu tariqa, muammoning yechimi ilmiy, moliyaviy, texnologik va ijtimoiy chora-tadbirlarni kompleks tarzda amalga oshirish orqali ta'minlanadi.

Xulosa qilib aytadigan bo'lsak jahon tajribasi va O'zbekiston misoli shuni ko'rsatadiki, ta'lim tizimi har qanday davlatning iqtisodiy barqarorligi, ijtimoiy farovonligi va milliy xavfsizligi uchun asosiy omil hisoblanadi. Ta'limning sifatini oshirish va zamonaviy bilimlar bilan boyitish orqali mamlakat innovatsion rivojlanishga erishadi, raqobatbardosh kadrlarni tayyorlaydi va ijtimoiy-iqtisodiy inqirozli vaziyatlardan muvaffaqiyatli chiqish imkoniyatini yaratadi.

O'zbekistonning strategik ustuvor yo'nalishi ilm-fan va ta'limni modernizatsiya qilish, oliy va kasb-hunar ta'limini ishlab chiqarish ehtiyojlariga moslashtirish va talabalarda mustaqil, innovatsion fikrlash hamda muammolarni hal qilish kompetensiyalarini rivojlantirishdir. Shu bilan birga, ta'lim milliy iqtisodiyotning barqaror va raqobatbardosh rivojlanishini ta'minlovchi asosiy kuchga aylanishi mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1.O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017-yil 7-martdagi "Ta'lim sifatini oshirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi Qarori.

2.O'zbekiston Respublikasi "Ta'lim to'g'risida"gi Qonun, 2021.

3.UNESCO. Education: The Hidden Treasure. Report of the International Commission on Education in the Twenty-first Century, Paris, 1997.

4.Fromm, E. The Sane Society. New York: Rinehart, 1955.

5.Hasanov I., Nazarova M. Innovatsion ta'lim texnologiyalari. Toshkent: Innovatsiya, 2021.

6.Nurmukhamedov, A. A., Jankorazov, A. M., Khazratkulov, J. Z., & Tashmurotov, A. N. (2023). Methods of improving the frying process in the production of vegetable oils.



7. Sattorov, K. K., Hamdamov, M. B., & Tashmuradov, A. N. (2021). Selection and research of new modifications of stationary promoted nickel-copper-aluminum catalysts. ACADEMICIA: AN INTERNATIONAL MULTIDISCIPLINARY RESEARCH JOURNAL, 11(1), 438-447.

8. Tukhtamisheva, G. K., Sattarov, K. K., & Nuriddinov, B. R. (2023, June). Post-harvest processing of wheat grain. In American Institute of Physics Conference Series (Vol. 2789, No. 1, p. 030009).

9. Suvanova, F., Qobilova, N., & Tuxtamishova, G. (2023). Improvement of solvent recovery technology in oil extraction production. Science and innovation, 2(A1), 209-212.

10. Tukhtamishev, S., Xudayberdiyev, R., & Tukhtamishova, G. (2023). MECHANIZED APPARATUS FOR CUTTING MELON FRUIT INTO ANNULAR SLICES. Science and innovation, 2(A1), 252-255.

11. Turabekova, D. (2024). ANALYSIS OF THE SPREAD OF MICROBIOLOGICAL DISEASES ON GRAPE PLANTS IN THE SYRDARYA REGION. Universal xalqaro ilmiy jurnal, 1(7), 21-27.